

HERMENEVS

8^e JAARGANG, AFL. 9 — 15 MEI 1936

Hermeneus-serie

De redactie van het maandblad voor de antieke cultuur, Hermeneus, heeft gemeend, dat de belangstelling, die het blad nu acht jaren lang van de zijde zijner lezers en medewerkers geniet, voor haar een aansporing mag zijn om te voldoen aan de door velen geuite wensch dat, in navolging van buitenlandsche series als de Budé-, Tusculum-, en Loeb-uitgaven, in ons land een serie klassieke schrijvers zou verschijnen, voorzien van een Nederlandsche vertaling.

Den titel Hermeneus-serie achten wij als aangewezen, daar wij ons willen richten tot den zelfden lezerskring als van het maandblad Hermeneus.

Bij de opzet moesten wij dus rekening houden met de uiteenlopende eischen van de vaklieden en de ontwikkelde — in dit geval klassiek-gevormde — leeken.

Ten gerieve van de eersten zullen de uitgaven voorzien worden van sobere textcritische noten, ter wille van de laatsten zal een verklarende lijst van eigennamen worden opgenomen.

Verder wordt elk deel geopend met een inleiding, die tot beter begrip van het geheel de lezers vertrouwd wil maken met den schrijver en zijn werk.

Bij de keuze van schrijvers hebben wij ons op het standpunt gesteld, dat — voorloopig althans — alleen die werken uit de klassieke oudheid in aanmerking mogen komen, die, hoe belangwekkend zij overigens mogen zijn, niet onder de algemeene schoollektuur mogen gerekend worden, al komen zij wel op enkele programmata voor,

Wij houden ons overtuigd, dat het nut van 't onderwijs in de klassieke talen verhoogd wordt, indien de leerlingen, zoo niet allen, dan toch de besten onder hen, worden aangemoedigd zelfstandig kennis te maken met die geschriften uit de klassieke oudheid, die nu eenmaal buiten het schoolkader vallen, maar waarop het „utile dulci” volkomen van toepassing is. Zij komen hoogst zelden hiertoe, omdat de taal van die schrijvers teveel eigenaardige moeilijkheden vertoont en de inhoud te veel toespelingen en bijzonderheden bevat, dan dat van een vlotte lezing sprake kan zijn. Trouwens juist die mogelijkheid het origineel vlot te kunnen lezen zal eveneens voor oudere lezers, zoowel vakgenooten als ex-gymnasiasten, aantrekkelijk zijn.

Uitgaven als deze leenen zich niet alleen tot eigen aanschaf maar evenzeer tot geschenk. Wij meenen, dat er wel degelijk voldoende belangstelling bestaat voor wat men noemt: het goede boek.

Om die reden wenschten wij dat ook aan de wijze van uitgaaf, te weten aan lettertype, formaat en omhulsel, alle zorg zou worden besteed. De heer H. J. Paris te Amsterdam, die op dit gebied zijn sporen heeft verdiend, was tot onze vreugde bereid zich met de uitgave te belasten. Aanvankelijk hadden uitgever en redactie gedacht een eenheidsprijs per deel te kunnen vaststellen, maar het groot verschil in omvang der uit te geven werken maakte dit hoogst bezwaarlijk,

Spraken wij zoeven het eerst over de uiterlijke verzorging, dan was dat om het belangrijkste tot het laatst te bewaren. Wij zijn zoo gelukkig te kunnen meededen, dat ons plan instemming heeft gevonden bij geleerden, wier namen een waarborg geven voor een betrouwbare en ucl-verzorgde behandeling van text en vertaling.

De serie zal worden geopend met het volgende drietal:

- 1°. Prof. Dr. P. H. Damsté : Minucius Felix, Octavius, een „aureum opusculum”, het oudste ons bewaard gebleven Christelijke geschrift in de Latijnsche taal.*
- 2°. Prof. Dr. H. Wagenvoort: Seneca, Apocolocyntosis, een satire, even scherp als geestig, op de vergoddelijking van keizer Claudius.*
- 3°. Prof. Dr. W. E. J. Kuiper : Theophrastus, Characteres, een rake teekening van types uit het oude Athene, die ons verplaatst in het dagelijksch leven der Grieken.*

De twee eerstgenoemde werken zullen binnen enkele weken verschijnen. De prijs van de Octavius zal f 3.25 bedragen, die van de Apocolocyntosis f 1.50, uitsluitend gebonden. Bestellingen kunnen thans reeds door den boekhandel worden aangenomen.

Mocht dit eerste drietal van de Hermeneus-serie die belangstelling wekken, die de bewerkers en de uitgever o. i. verdienen, dan mag gerekend worden op een voortzetting, waarvoor reeds de plannen in wording zijn.

Zoo moge bewaarheid worden, wat Prof. Dr. D. Cohen in 1928 ter inleiding van het maandblad Hermeneus o. a. schreef:

„Wij weten dat in kringen van gymnasiasten, van oud-gymnasiasten, van allen die zich met de studie der oudheid bezig houden of bezig gehouden hebben, de liefde voor de antieke cultuur groeiende is.”

RED.

Beronicus

Schoorsteenveger — scharenslijper — poeet

V

Uit de GEORGARCHONTOMACHIA.

III. *De aanval der boeren op de Abdij.*

Est locus Abaldo¹ quondam sub praesule patrum
 Relligione sacer, devincti ubi triplice nexu²
 Vocibus assiduis iterabant cantica fratres.
 Nunc domino meliore vigens procerum eminent alto
 Concilio et totus Dominorum huc cogitur ordo;
 Sed modo consessum armati tenuere coloni
 Et cunei volitant, gyroque per atria facto
 Ingestum sclopis³ iaculantes undique fulmen
 Involvunt picea fumi caligine coelum.
 Illic Liberius Tholana a gente senator⁴
 Communi nocuisse bono male dictus et hosti
 Vincendae infami patriae praeiisse meatti,
 Sequae domumque suam cultu servabat honoro.
 Tunc tamen, ut renim ratio indubitata ferebat,
 Ad peregrinae ierat subito confinia terrae.
 Hunc sibi pagani tradi voluere, recusat
 Ianitor instantem pulsantum admittere coetum.
 Diruitur septum protritaque calce furentum
 Ruricolis faciles aditus obstacula praebent.
 Ad sonitum ex smnma caput exserit aegra fenestra
 Uxor, et insanum gestit cohibere tumultum:
 At nihil haec tetigere viros nec dulcia pectus
 Blandimenta movent, certum manet abdita quaeque
 Rimari penitosque domus tentare recessus.
 Omnia percurrunt igitur coenacula et acri

¹ Het heet, dat Abaldus in 1128 de eerste abt geweest is, die in de abdij zetelde. Ten tijde van ons verhaal vergaderden, evenals thans nog, de Staten van Zeeland er. De Staten van buiten Middelbng vonden er huisvesting.

² De drievoudige gelofte der kloosterbroeders, nl. die van vrijwillige armoede, gehoorzaamheid en kuischheid.

³ sclopus, schot.

⁴ Mr. Willem van Vrijberghe (1624—'79) heer van Nieuwland, gecommiteerde raad.

Altius exstrnctas vestigant himine cellas.
 Forte Philippaei ¹, vernae ² quos languida cura
 Non bene condiderat, cista patuere reclusa.
 Hi, quia ad Auriacae non cusi insignia gentis ³,
 Quaerentum agresti cesserunt praeda catervae.
 Inde gynaeceum penetrant et amygdala sexus
 Fercula faeminei dulci condita liquore ⁴
 Attrectant avidi suavique aspergine rictum
 Tam placida insueti libare tragemata ⁵ rorant
 Et plaudunt pyrio ⁶ per apertos pulvere clathros ⁷.
 Hinc quodam audito tecti de parte suprema
 Murmure conscendunt turrim sclopoque sonanti
 Omnia terrificant et ad haec fastigia nixum
 Evasisse virum clamant iam iamque teneri:
 Felis erat. Stridunt omnes, animantis et uno
 Ex strepitu lusus adeo indignantur onagros.
 Dumque ita conatu casso inspexere penates,
 Nilque vident superesse sibi, quo saeviat experts
 Consilii modici rabies, stat omittere tecta
 Ocyus, et prono volvuntur in ima regressu.
 Sex vigiles tamen ante fores ex ordine figunt
 Custodituros deiecti rudera septi,
 Atque triumphali cedunt a limine pompa.

IV. *Getuigscrift, waarmee de boeren de Middeldburgsche magistraten uit de gevangenis ontslaan.*

Nos infrascripti Valacra ditione colonum
 Praefecti, asserimus paganae hoc nomine turbae,
 Nos nihil in dominis, hesterna luce ptehensis,
 Qualicunque modo nociium reperire, sed illos
 Frugi homines fidosque simul reputare Regentes.
 Insuper adversus procerum quod sparsit honorem

¹ Dukatons, Philippaei naar muntstukken, geslagen door Philippus van Macedonie.

² de dienstbode.

³ Er stond dus geen wapen van Oranje op. „Forte haec mera fabula est” (Comm.).

⁴ geconfijte amandelen.

⁵ τρᾶγήματα, bellaria, dessert.

⁶ pulvis pyrius, buskruit.

⁷ clatri, tralie; hier: venster.

Fama, ementitis plane exundare cavillis
 Falsumque, et multis totum turgescere probris:
 Quocirca ut foribus laxatis carceris omnes
 Excedant, nobis non est inimica vohintas.
 Inque ratum indicium veri signavimus actiim
 Hoc propriis manibus nee non curavimus edi.
 Ut quoties dominis quaedam est ventura facultas,
 Quisque sibi id cunctum queat usurpare per aevum.
 Scriptum Quintilis vicena ac luce secunda
 Elapsis annis post nati tempora Christi
 Mille et sexcentis et septuaginta duobus.

III. *De aanval der boeren op de Abdij.*

Er is een plaats, weleer den Godsdienst toegewijd
 Door abt Abald, de Abtdy geheeten, sinds dien tijd;
 Daar drierlij belofte elk Broeder hieltt verbonden,
 En 't dagelijksch gezang ten Hemel werd gezonden.
 Maar, onder bet'ren Heer, vergaêrt 'er thans de Raad,
 Elk Edelmogend Lid van Zeelands vrijen Staat.
 Deeze Hofplaats klampt de Boer zeer stout aan; vliegt, vermetel,
 De groote Zalen door, schiet in den eed'len Zetel
 Zijn Buskruid-blixems, 't welk de Lucht met rook verdikt,
 En rent naar Vrijbergh' heen; een Heer van rang, geschikt
 Om, bij den Staat, de zorg van zaken, hem bevolen
 En 't welzijn voor te staan van zijne Stad, van Tholen;
 En dien men, te onrecht hadt, met de anderen, beklad,
 Als of hij zulks versmaad, en, schelmsch, verraden hadt.
 De Boer wil hem te lijve, en weigert te gelooven
 Dat hij ware, in 's Lands Dienst, naar Holland, of ten Hove;
 Dies, op het sluiten van den ingang, al 't gespuis
 Bonst op de deur, en rukt en trapt het hek van 't huis,
 En weet zich, ligtelijk, een open weg te banen.
 's Mans zieke Bedgenoot, die, zwemmende in haar tranen,
 't Zwak hoofd, met naar gekerm, ten Vensteren uitsteekt,
 Poogt hen te stillen; maar, 't zij wat ze vleidt of smeekt,
 Geen zoete Vrouwen-taal kan stuggen Boer bewegen;
 Hij wil 't heel huis doorzien; daar geldt geen praten tegen.
 Straks loopt hij Kamers, en zelfs diepe Kelders, door;
 Hij snuffelt 'er, met licht, in Kasten, en Kantoor;

En vindt ook Dukatons in een der open' kisten,
 Die hij, vermits ze juist 't Oranje-wapen misten,
 En lagen, door den angst der Dienstbode, onbewaard,
 Voor eigen goed, en winst, en vrijen buit verklaart.
 In 't Vrouwen Kabinet vindt hij Confijt te smullen,
 Maar, niet gewoon de Maag met zulk een' kost te vullen,
 Druipt hem, terwijl hij likt, de zever langs den bek.
 Hij schiet van blijdschap met los kruid, en schreeuwt, als gek,
 Door de open' Vensters; doch, intusschen, hoort men boven
 Iets stommelen, 't geen terstond de Kinkels doet gelooven
 Dat Vryberg' door het dak te ontvlieden zocht hunn' hand.
 Men ijlt dan Torenwaarts, en schiet, van allen kant',
 Ja meent den Man alreê te hebben bij de lurven;
 Maar 't was, och arme! een Kat, die speelde met de Turven.
 Dies de Ezels zien 't vergrijp, en vloeken 't angstig Beest,
 Als de oorzaak hunner schande.

En, toen hunn' wrev'le Geest

Verzaad van binnens huis te zoeken en te woelen,
 Nu niets meer vindt, waaraan den feilen moed te koelen,
 Vertrekken zij vandaar, en stappen, door de Abtdij,
 Al juichende op dit feit; nadat ze, intusschen, bij
 't Vernielde hek en puin zes kloeke Wachters stelden.

IV. *Getuigschrift, waarmee de boeren de Middelburgsche magistraten
 uit de gevangenis ontslaan.*

Wij Walchersche Oversten der Land-liên, onder aan
 Geschreven, doen, uit naam des gantschen hoops verstaan,
 Dat we in de Heeren, die op gisteren zijn gegrepen,
 Niet vinden blijk van schuld, veel minder valsche knepen,
 Zoo dat wij ze eeren, als regt hupsche en brave Liên,
 En trouwe Wachters en Regeerders. — Bovendien
 Verklaren we alles valsch en lasterlijk verzonnen
 Wat door de Nijd, tot hunne onteering, is gesponnen.
 Waarom wij willen dat ze uit hunn' gevangenis,
 Naar huis gaan, vrij en vrank: In waarheids-kennisse is
 Deze Acte vastgesteld, en door ons ondeitekend
 In 't zestien honderdst' Jaar, na Christus komst gerekend,
 En twee en zeventigst', op Hooimaands tweeden dag
 Die na de twintig kwam, ten einde elk een nu mag
 Van deze zich, des noods, bedienen, 't allen tijde.

Vondelingen

Hoeveel kaarsen heeft Klaasje Zevenster onzen moeders vooral niet gekost? Het boek was verboden lectuur; het kon alleen genoten worden, maar dan ook dubbel, na sluitingstijd, als de petroleumlamp in de huiskamer afgedraaid was en de leden van het gezin geacht werden te slapen. De jeugd van tegenwoordig behoeft tot zulke listigheidjes haar toevlucht niet te nemen. Vondelingen? Te oordeelen naar de litteratuur is het genus uitgestorven. Geen romanticus laat zich onder de bezieling brengen van het geheimzinnige, dat deze figuur zijn heelen levensloop omgeven kan; voor den lezer zijn krachtiger prikkels uitgevonden, die zijn aandacht geboeid houden in de uren der ontspanning.

Misschien zijn ze er ook niet meer. Een tempel te Delphi, de plaats, waar de wanhopige moeder haar vracht deponeerde, is al lang verdwenen; de maatschappij heeft de laatste vijftig jaar geleerd milder te oordeelen over de ongehuwde moeder en daardoor de noodzaak beperkt, misschien geheel opgeheven, tot een wanhoopsdaad.

Toch bestaan de vondelingen nog, juist in de litteratuur! Maar nu niet als onderwerp van een roman.

Er is een aantal I[^]atijnsche gezegden, die iedereen altijd aanhaalt, ook al heeft hij nooit een Gymnasium bezocht; zij behooren nu enemaal tot de bagage van den reiziger door het leven, voor wien het geen bezwaar is, dat een trein geen derde-klas-rijtuigen heeft.

Een ieder pronkt op zijn beurt met deze dikwijls aangewaaide kennis, waarvan hij desgevraagd, de herkomst niet zou kunnen noemen. Ook de deskundige bij uitstek ontwaart, dat hij op een vraagteeken stuit, als hij een onderzoek naar het vaderschap instelt.

Zulk een onderzoek behoeft men niet te voren al als onnuttig of doelloos af te wijzen.

Een ieder kent: *Incidis in Scyllam cupiens vitare Charibdim*. Niet bij Horatius zult ge het vinden, ook niet ergens bij Ovidius, zooals ge gissen zult. Kici-mus, Adagia, 1643, pag. 493—4, zegt: *Celebratur apud Latinos hic versiculus, quocunque natus auctore, nam in praesentia non occurrit*; Voor hem was het dus een vondeling; sindsdien is de vader terecht gekomen: *W* a lier van Châtillon of Gautier de Lille (stierf 1301) heeft het vers gemaakt, het is te vinden in zijn *Alexandreis* 5. 301. Erasmus heeft dit blijkbaar niet geweten!

Men kan zulk een onderzoek niet systematisch instellen, zolang men niet over een *otium cum dignitate* beschikt; wie onzer lezers wel in deze omstandigheid verkeert en er lust toe gevoelt, kan zijn aandacht wijden aan twee of drie andere adagia, die nog niet terecht gebracht zijn. Men zoekt nog steeds naar de herkomst van de wapenspreuk van Willem den Zwijger: *Saevis tranquillus in undis*. Heeft deze held haar aan een Neo-latinist ontleend? Zoo ja, aan welken?

Deliberante Senatu perit Saguntum, — natuurlijk bij Livius! maar daar zult ge de woorden niet vinden! Wel kunnen ze ontleend zijn aan zijn verhaal, maar door wien in dezen vorm?

Riley, *A Dictionary of Latin and Greek Quotations*, p. 77 citeert: *Deliberat Roma, perit Saguntum*. Proverb. maar zonder bron.

Het zal toch wel wat meer zijn dan een voorbeeld voor den Abiattivus Absolutus, dat van themaboek tot themaboek zijn weg gevonden heeft tot de jongste generatie van Gymnasiasten.

Als vierde voorbeeld kan hieraan toegevoegd worden: *Primum vivere, deinde philosophari*, of volgens anderen: *studere*.

Wie is de vader van dit materialistische kind?

Deze vraag wordt in zekeren zin weer belangwekkend, wanneer men ziet, hoe vorige geslachten in quaesties als deze, precies gestaan hebben als wij. Zoo juist heeft Siegfried Reiter de brieven uitgegeven van Friedrich August Wolf en deze van een commentaar voorzien.

In een brief uit Halte 4 May 1799 aan J. H. Vosz: Hier, theurer Mann, haben Sie ein Exempel der Nachahmung, oder, wollen Sie lieber einen Hemsterhuysischen Spruch, *Vivere primum, deinde studere*, (Deel I, p. 285-6). Wolf houdt de spreuk dus als van (Tiberius) Hemsterhuys (1685—1766), den bekenden Philoloog; maar bij dezen is hij, volgens mededeeling van Reiter, Deel III, p. 105, niet te vinden.

Klassiek is hij niet; wanneer men de oude *lexica s. v. philosophari* opslaat, vindt men hem niet; iedereen gebruikt hem — en als ik mij niet bedrieg, is hij vooral in Roomsche kringen bekend — niemand kent den auteur! Wolf verbeeldde zich, dat Hemsterhuys het vaderschap toekwam — verkeerdelijk.

Hij is een vondeling.

Wie vindt den vader?

Quintilianus als literatuurcriticus

Zoals we in de Maart-aflevering van Hermeneus zagen, dat Quintilianus, uitgaande van de rhetoriek een opvoedkundig systeem opstelt, zoo wordt de leeraar in de welsprekendheid ook literatuurcriticus. In het 10^e boek van zijn *Institutio* geeft hij een kort overzicht van de Grieksche en Latijnsche letterkunde, teneinde den aanstaanden redenaar een leidraad te geven bij het uitkiezen der Grieksche en Latijnsche schrijvers, die hij dient te lezen om zijn stijl te vormen. In deze schets treedt duidelijk aan het licht hoezeer Quintilianus alles onderwerpt aan de ééne gedachte, die hem bezielt: de opleiding van den redenaar. De eenige maatstaf, dien hij aanlegt bij de beoordeeling van de literaire producten is: de bruikbaarheid voor den redenaar. Het gevolg is, dat we eenigszins teleurgesteld worden, als we b.v. lezen, dat Lucretius moeilijk is en van Tibullus slechts, dat hij een zeer fijn schrijver is en de meest bevallige elegische dichter, maar dat er anderen zijn, die Propertius boven hem stellen. Toch is de teleurstelling eer aan ons zelf te wijten, dan aan Quintilianus. Gesteld, dat hij het vermogen bezat om de waarachtigheid en diepte der gevoelens te peilen en de worstelingen van een dichterhart na te voelen, zelfs dan is het niet uitgesloten, dat hij in doelbewuste zelfbeperking uitsluitend die opmerkingen over de schrijvers te boek gesteld heeft, die van stilistischen aard waren en de a. s. redenaars van nut konden zijn.

Aan het einde van deze beschouwing over de Grieksche en Latijnsche letterkunde, zet hij zijn standpunt uiteen ten opzichte van den wijsgeer Seneca, die evenals hijzelf uit Spanje afkomstig was, en naar de meening van Quintilianus een verderfelijken invloed op de jeugd van Rome had uitgeoefend, tot haar door Quintilianus het juiste spoor werd gewezen. „Opzettelijk, zoo zegt hij (X, 1, 125 v.v.) heb ik de beschouwing over Seneca bij elk literatuurggenre uitgesteld met het oog op de ten onrechte verbreide meening, dat ik hem afwijzen zelfs haat. Inderdaad heb ik hem afgewezen, toen ik pogingen deed om de jeugd vaneen geheel misvormden en verkeerden stijl terug te brengen tot den goeden smaak. Maar in dien tijd waren de werken van Seneca bijna de eenige, die de jonge menschen ter hand namen; en het was volstrekt niet mijn bedoeling om de lectuur van Seneca geheel uit te bannen, maar om te verhinderen, dat hij gesteld werd boven schrijvers, die hem overtreffen, en door hem voortdurend gekleineerd werden. Daar hij zich immers wel bewust was, dat zijn

eigen stijl van de hunne verschilde, vreesde hij, dat zijn eigen stijl de bewonderaars van deze niet zou bevredigen. Maar de jonge menschen geraakten meer onder zijn bekoring, dan dat ze hem navolgden. Ze bleven zoo ver onder hem, als hij onder de klassieken bleef. Want het ware te wenschen, dat ze hem evenaardden of althans zijn hoogte benaderden. Hij beviel hun echter alleen om zijn fouten, en ieder trachtte die fouten over te nemen, die binnen zijn bereik lagen; en dan brachten ze schande over hun meester, door zich er op te beroemen dat zij spraken als Seneca In zijn werken vindt men vele, kernachtige algemeene waarheden en veel dat karaktervormende waarde bezit; maar zijn stijl is over het geheel misvormd en des te gevaarlijker, omdat zijn fouten zoo talrijk en aantrekkelijk zijn. Het w'are te wenschen geweest, dat hij zijn eigen intelligentie gebruikt had, maar de smaak van een ander. Want als hij het gekunstelde ver van zich gehouden had, als hij niet zoo verzot geweest was op alles wat onnatuurlijk was, als hij niet alles wat van hem zelf was zoo liefderijk gekoesterd had, als hij niet de ernstige sfeer van het onderwerp door zijn korte zinnnetjes verbroken had, dan zou hij eerderge oogsthebbendenbijval van de geleerden, dan van de schooljongens. Maar zelfs zóó dient hij gelezen te worden door menschen, wier onderscheidingsvermogen reeds gevormd is door een deugdelijker stijl; dan kunnen ze onderscheiden tusschen zijn verdiensten en zijn fouten. Want zooals ik heb gezegd, veel is er in hem, dat we kunnen prijzen, ja zelfs kunnen bewonderen; we moeten alleen nauwgezet schiften; het ware slechts te wenschen geweest, dat hij dat zelf ook gedaan had.”

Ik heb mij veroorloofd een zoo groot gedeelte van zijn beschouwing over Seneca over te nemen, teneinde zijn verhouding tot zijn landgenoot en voorganger duidelijk te maken. Wat hem het meest van Seneca en zijn tijdgenooten hinderde, was hun onnatuurlijkheid, hun gemanieerdheid, hun jagen naar pakkende, kernachtige uitdrukkingen, zgn. *sententiae*, waarmee ze hun redevoeringen konden oppoetsen. Wanneer men in aanmerking neemt den krachtigen Romeinschen aard en de geserreerdheid der Latijnsche taal, die uitermate geschikt is om gedachten kort samen te vatten, dan is het alleszins te begrijpen dat de jongeren zich lieten bekoren door een kernachtigen stijl als van Seneca. Zooals Quintilianus echter ook in het boven aangehaalde citaat liet uitkomen, namen ze slechts de defecten van zijn stijl, die binnen hun bereik lagen, over en voegden er de hunne aan toe. Tegen deze eenzijdigheid, tegen dit onver-

mogen, dat schuil ging onder de mom van modernisme, tegen dit naapen van den meester zonder kritiek, hiertegen trok Quintilianus van leer. Wat hij eischte, was bekendheid ook met de andere en vroegere schrijvers om een zelfstandig oordeel te kunnen vormen over den stijl van Seneca, den meester.

Zelf gaf hij hierin het voorbeeld. Zeer bewust keerde hij terug tot de klassieken en in het bijzonder tot Cicero. Cicero, dien men inden tijd van Quintilianus te langdradig vond, dien men niet kon gebruiken om er glansplaatsen en pakkende gezegden uit op te diepen, Cicero werd zijn lichtend voorbeeld. Maar hij volgt Cicero niet klakkeloos na. Hij wacht zichvooreen. slaafs volgen der klassieken, vooreen ongezond archaïsme, zooals hij waarschuwt tegen de uitwassen der moderne richting. Zoo gebruikt hij ook de zgn. sententiae omdat ze, zooals hij zelf zegt (XII, 10, 48) door hun bondigheid het onthouden vergemakkelijken en er door hun charme een groote overtuigingskracht van uit gaat. Maar hij gebruikt ze met overleg en zonder overdaad. Ook bedient hij zich van bepaalde woorden en uitdrukkingen, die in het proza na Augustus waren binnengedrongen; van woorden, die vroeger slechts in poëzie gebruikelijk waren. En dit, ondanks zijn ontzaggelijke bewondering voor Cicero, van wien hij verklaart (X, 1, 112) „Het was derhalve niet zonder reden, dat zijn tijdgenooten van hem zeiden, dat hij voor de balie onbeperkt heerschte en dat voor de latere geslachten de naam Cicero niet slechts een eigennaam, maar een synoniem van welsprekendheid geworden is. Laten we hem dus steeds voor oogen houden, hem als ons voorbeeld beschouwen; die Cicero grootelijks bewonderen kan, mag over zijn eigen vorderingen tevreden zijn.”

Hoe komt het, dat we bij het lezen van de zoo goed bedoelde opmerkingen van Quintilianus over den stijl van den a.s. redenaar en over zijn opleiding, toch het gevoel niet kunnen onderdrukken van een zekere steriliteit en machteloosheid? Hoe komt het, dat we getoucheerd worden door de beminnelijkheid en goedheid van zijn menschenminnend hart; dat we bekoord worden door zijn helderheid en beeldenrijken stijl, en ons toch tenslotte een gevoel van onvoldaanheid bekruipt? Het is, omdat we de gedachte niet kunnen bannen, dat hij door zijn overgrootte belangstelling voor zijn vak, alleen de rhetoriek en niets dan de rhetoriek zag.

Alsof de menschen beter en deugdzamer zouden worden, wanneer ze tot goede redenaars werden opgeleid! En alsof het verval der rhetoriek als een apart vraagstuk behandeld kon worden buiten verband van allerlei factoren, die hiermee samenhangen! Door deze

matelooze overschatting van zijn vak en zijn grenzelooze liefde hiervoor moet hij ongetwijfeld een stimuleerend docent geweest zijn; maar zag hij niet meer de juiste verhoudingen. Dit geeft zijn geheele werk een zekere geborneerdheid, die o. a. mede van invloed is op zijn houding tegenover de Grieken en de filosofen.

Ondanks zijn groote bewondering voor Cicero, die de Grieken gaarne als zijn meesters erkent en bij hen in de leer gaat, tracht Quintilianus waar het maar eenigszins mogelijk is, de superioriteit van de Romeinsche letterkunde te bewijzen boven die der Grieken. Zoo in zijn krampachtige pogingen om enkele kwaliteiten in Vergilius op te diepen, die Homerus mist, in zijn verblindings om Salustius de evenknie van Thucydides te noemen in zijn vreugde als hij iets bij de Romeinen ontdekt, dat de Grieken missen. En wanneer hij de Latijnsche taal met de Grieksche vergelijkt, beluisteren wij een gevoel van spijtige berusting als hij zegt (XII, 10, 36): „We kunnen niet zoo elegant zijn als de Grieken; laten we sterker zijn. Wezijndemindereninfijnheid;latenwede meerderenzijn in kracht.” Zelfs zoozeer kan hij zich door zijn gevoelens laten meeslepen, dat hij verklaart (XII, 2, 30): „Want zooals de Grieken het winnen in goede voorschriften, zoo winnen de Romeinen het in goede daden; hetgeen toch belangrijker is!”

In zijn opmerking over de filosofen treft ons de onbillijke, hautaine houding tegenover de wijsgeeren, als hij b.v. verklaart (XII, 2, 6): „Deze aansporing van mij moet niet zoo opgevat worden, dat ik wensch, dat de redenaar een filosoof is, aangezien geen levenswijze verder verwijderd is van de plichten van een burger en de taak van een redenaar, dan die van den filosoof. Want welke filosoof heeft talrijke pleidooien gehouden of heeft naam gemaakt als spreker in de vergaderingen? Ja, wie onder de filosofen heeft een belangrijk aandeel gehad in de leiding van den staat, waarover ze toch de meeste voorschriften geven?”

En elders zegt hij van gemakzuchtige jongelui (XII, 3, 12): „Anderen vertoonen een luiheid, die nog aanmatigender is: Ze zetten plotseling een ernstig gezicht en laten hun baard groeien; zitten een korten tijd in de scholen van de filosofen, om dan door hun gladgestreken, strenge gelaatstreken in het openbaar en door hun minachting voor anderen hun eigen meerderheid te bewijzen, terwijl zij thuis een liederlijk leven leiden. Immers kennis van de filosofie kan men voorgeven te bezitten, maar niet de welsprekendheid!”

Ofschoon deze typeering van jeugdige nietsnutten, die hun onbeduidendheid verschuilen achter een baard en een uitgestreken ge-

zicht niet onvermakelijk is, spreekt toch uit beide aanhalingen een verachting voor de wijsbegeerte, die men niet slechts verklaren kan uit de mindere waardeering voor het theoretische en niet-practische, hetgeen een typisch Romeinsch verschijnsel is.

Zoowel zijn houding tegenover de Grieken als tegenover de filosofen, zijn uitingen van gemis aan objectiviteit, waardoor hij ook niet in staat was de grenzen van den invloed van den rhetoriek te onderscheiden. En wat gevaarlijker is — door de overschatting van zijn eigen vak en verblinde liefde voor alles, wat Romeinsch was, kwam het niet bij hem op om van elders te ontleenen en over te nemen, ook waar dit nuttig had kunnen zijn.

Zóó kon het gebeuren, dat Quintilianus toch als opvoedkundige geen verstrekkenden invloed gehad heeft en als stijlvernieuwer niet den juisten weg heeft gewezen.

H. K.

Copieën en Origineelen

De kentering in de smaak, die zich in de na-oorlogsche jaren voltrok, heeft het kunstlievend publiek ver verwijderd van de Grieksche kunst, die zoo lang als alleen zalig-makend gegolden had. Aangetrokken door het bizarre, het expressieve, ging de artistieke belangstelling een geheel andere richting uit. In den allerlaatsten tijd kondigt zich echter een reactie aan en is er nieuwe belangstelling te bespeuren voor de Grieksche beeldhouwkunst, die ons nu eenmaal nader staat dan die van Midden-Afrika en andere exotische gebieden. Het is de taak van archeoloog en classicus de nog schuchter aanvaarde terugkeer te vergemakkelijken en de vele obstakels op te ruimen.

Drie bronnen zijn er voor de kennis der Grieksche beeldhouwkunst: allereerst de beeldhouwwerken zelf, dan eenige min of meer uitvoerige passages bij de antieke schrijvers en ten slotte een groot aantal copieën en bewerkingen uit lateren, meestal Romeinschen tijd. Logischerwijze had aan de eerste groep de meeste aandacht moeten worden besteed; immers daaruit alleen kan ons het wezen der Grieksche kunst duidelijk worden. Dit is echter niet het geval geweest. Vele generaties archeologen hebben zich er vooral mee bezig gehouden uit de litteratuur kunstenaarsnamen op te diepen en dan onder de copieën, zoo goed en kwaad als het ging, de bijpassende werken uit te zoeken. Veel voortreffelijk werk is zoo gedaan; de groote lijnen van de ontwikkeling der Grieksche beeldhouwkunst zijn vastgelegd; van de prestaties der voornaamste kunstenaars kan

men zich enig denkbeeld vormen; tot juist begrip is men er echter niet mee gekomen. En hoewel thans in vakkringen de opvattingen veranderd zijn en meer en meer de nadruk valt op de grootendeels anonieme origineele werken, voor den leek vertegenwoordigen nog maar al te vaak de Niobe, de Apollo Belvédère, de Ares Ludovisi en de Diana van Versailles de Grieksche kunst bij uitnemendheid. Dit zijn alle voortreffelijk uitgevoerde werken, die getuigen van een sterk voortlevende traditie en een hoog beeldhouwkundig peil; doch zij bevredigen allerminst in een tijd als deze, waarin men niet zoekt naar harmonie en vormenschoonheid, maar allereerst geboeid en ontroerd wil worden.

Wij moeten ons er rekenschap van geven, hoe en wanneer zulke copieën zijn ontstaan. Zij werden meestal eenige eeuwen later dan het origineel gemaakt. Dikwijls werden devote beelden van godsdienstigen zin omgewerkt tot decoratieve beelden voor tuin of hal; het formaat werd gewijzigd, indien de plaatsing dit eischte; bronzen beelden werden in marmer omgezet; de opdrachtgever wenschte wijzigingen of wel de kunstenaar corrigeerde het voorbeeld naar eigen inzicht. Zelfs in de gevallen, waarin men zich strikt aan het voorbeeld wenschte te houden, werden toch onwillekeurig de proporties, de expressie iets gewijzigd, naar de smaak des tijds. De copieën zijn vaak op bestelling geleverd maakwerk in den allerslechtesten zin en dikwijls dan ook van zeer matige kwaliteit. Allen kleeft een zekere matheid en verveling aan, die dan maar al te vaak de Grieksche kunst verweten wordt. Om nog niet eens te spreken van de al te knappe restauraties, die zij vaak in Renaissance en lateren tijd hebben ondergaan.

Hoe heeft de Dresdensche copie van Holbein's „Madonna van burgermeester Meyer”, slechts korten tijd later gemaakt, niet reeds het origineel gewijzigd? Indien wij Rembrandt's Nachtwacht slechts kenden uit Lundens* copie te Londen, wij zouden er wel iets van weten, maar niets van voelen of begrijpen. En hoe kunnen wij Rubens of zelfs Millet leeren kennen uit de copieën van van Gogh? Getuigt niet bovendien een rij moderne vervalschingen van antieke kunst ervan, hoe elke generatie door andere eigenschappen wordt getroffen en een andere kijk op hetzelfde heeft?

Toch kan, met de origineele werken als uitgangspunt, het geschoolde oog van den vakman uit de copieën heel wat wetenswaardigs aflezen omtrent het voorbeeld. Bovendien zijn zij belangrijk voor de studie der Romeinsche kunstgeschiedenis; immers de keuze van voorbeelden en de manier, waarop zij worden gecopieerd, zijn

kenmerkend voor de artistieke tendenties en de smaak van een periode. Zij zijn dan ook voor de studie der antieke kunst onontbeerlijk. Voor den leek werken zij echter slechts verwarrend; ja, voor de terugkeer tot de Grieksche kunst vormt het overgroot aantal copieën het grootst obstakel. Telkens weer moet dan ook gewezen worden op de origineele beeldhouwwerken, waarvan gelukkig nog heel wat gespaard gebleven is. Immers zij alleen geven van het wezen der Grieksche kunst, haar essentiele eigenschappen, de macht harer schoonheid het waar besef; zij zijn voor kunstenaars en kunstlievenden van alle tijden een bron van leering en genot.

Amstelveen.

A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA.
